

על תקווה, אנושיות ונשיות

סמי ארגון

במאמר ייעשה ניסיון לטוות קשרים בין שלושת המרכיבים האלה, ולבדוק אם אפשרי לה, לנשיות, על כל תכונותיה הברוכות, להיות תקוותה של אנושות טובה יותר.

גוסטב קלימט, "תקווה", 1903

את התאוריה החדשה, והגדרה כמצב מוטיבציוני המבוסס על תחושה חיובית, אנרגיה ממוקדת מטרה ותכונן להשגתה. ואכן, בסדרת ניסויים שערך נמצא מתאם גבוה וחיובי בין רמת תקווה, לבין הישגים והצלחה בתחומים שונים מספורט ועד ספרות. אולי מי שהיטיב להגדירה הוא עמיתו קאופמן (2012), כמצב קוגניטיבי דינמי המייצר מוטיבציה; מצב המתחזק בהרגשה ובחשיבה חיוביות, קשור למוקד שליטה פנימי, לתחושת שליטה ויכולת הישרדות. התקווה חיונית להצלחה ולרווחה אישית (אושר), יותר מכל משתנה נלווה, ואצל ספורטאים, לדוגמה, אף יותר מערך עצמי; ממצב רוח ולעיתים אף מכישרון אתלטי טבעי. מחקרים על אודות התקווה התבססו למעשה על מחקריו של זליגמן (1975) בכלבים שהובאו למצב שכל ניסיונותיהם לשנותו, לא צלחו והם נכנסו למה שכינה "חוסר אוניס נרכש". היינו, הרמת ידיים, אפתיה וייאוש. ואולם, האדם ניחן ביכולות ותעצומות נפש להתמודד עם מצבי ייאוש ואכזבה. בספרו המכונן **האדם מחפש משמעות** (1965), מתווה פראנקל ומנתח ברגישות על פי תורת הלוגותרפיה שלו, יכולת זו לחפש ולמצוא

נראה שמתמיד דיוקנאות נשיים שימשו מודלים לאין ספור ציורים. אולם, נראה כי רק במעט ציורים הן שימשו כסמל בעבודות שנושאן תקווה. כך לדוגמה, לאמן האוסטרי קלימט שתי גרסאות בנושא. בראשונה (1903) נראית אישה עיומה בהיריון מתקדם המלווה במבט של ציפייה. בשנייה (1909) נראית דמות אישה חשופת חזה, אך ברובה מעוטרת בכיסוי מזהב ונוצץ. בהרמוניה צבעונית מעודנת ועם צורות מופשטות. ידוע יותר הציור של וואטס (1886) "תקווה": בציור אלגורי זה על מצב האנושות, אולי, נראית אישה שבד מכסה את עיניה, היא יושבת על כדור הארץ ומנגנת בלירה. מיתרי הכלי נקרעו מלבד אחד. ראשה מוטה לעברו כדי להאזין לצליל הבוקע ממנו. כשהוצג הציור הגדירו המבקרים "כעמידות בפני הייאוש". לימים ייחסו לנחישותה של הדמות, גם את הביטוי מעורר ההשראה תעוזת התקווה.

אכן, הציור הזה עורר השראה ותקווה בקרב אנשים ואישים ובאירועים שונים. כך למשל, הדפסו היה תלוי על קיר בית כלאו של מנדלה באי רובן הידוע לשמצה, שנמצא אולי באופן אירוני בפתחו של כיף התקווה הטובה. כמו כן שלטונות מצרים חילקו העתקים קטנים שלו לעידוד החיילים לאחר שנוצחו במלחמת ששת הימים. נאומו המרכזי של אובמה, בכנס ועידת מפלגתו ב-2004, נשא את השם תעוזת התקווה. זה היה גם שם ספרו השני.

ומה מסמל הקול הבודד הזה, הפנימי, או המבט, בציוריהם של וואטס וקלימט? האם זה קולה החרישי של האישה ההרה, היפה, המבטיחה חיים? האם זה מבטה של התקווה הברוכה, שופעת הנשיות? הצורך בתקווה מתעורר לרוב באזור דמדומים בין עבר טעון לעתיד עלום, שעליו יכולים לגשר רק פישור, רגישות ועידון. אולי זו מהותה של הרכות הנשית, האימהית; ואולי זה טמון גם בחכמה, באמפתיה ובאינטואיציה הנשיים. ייתכן שהנשיות על תכונותיה הטובות, המפייסות יכולה להיות תקוותה של האנושות.

התקווה בת שנות...

ומתי נולדה התקווה? יש להניח שכבר בשחר האנושות, במידה רבה כדי להבטיח את הישרדותה, שהיא תלויה בגישת חיים ומגדך, כפי שנראה בהמשך; יש להניח כי התקווה החלה כשם שהיא מתחילה בשחר ינקותו של כל עולל כל עולל המצפה לארוחתו, לשד שהוא חש כחלק ממנו, או לבקבוק. בציפייה הזאת (expectancy) הוא מפתח את התקווה, את האמונה שמשערו או מישהו ישיב את רעבונו; את ההנעה הטבעית שמביאה להנאה. ואם התהליך אינו מלווה בתסכולים יתרים - הוא מפתח גם האמון בעצמו, במטפלו, באדם בכלל. מאפייני התקווה: התקווה אכן חיונית היא הן להישרדות האנושית והן להתפתחות התקינה של כל בן אנוש ולרווחתו הנפשית. המסורות העממיות העריכוהו. למשל המיתולוגיה היוונית ייחדה לה באמצעות פנדורה מקום בטוח בתחתית התיבה, כדי שתישמר ותחזק את לב האנושות, שזה עתה נחשפה לכל הרעות שבעולם. כן חובר לכבודה מאות אמרות שפר, ובפילוסופיה החדשה, אחד מסלעי המחלוקות היה בין האופטימיזם הצרף לפסימיזם העגום. אך הפסיכולוגיה לא הקדישה לה מקום חשוב. המחקר הפסיכולוגי שהתמקד במאת שנותיו הראשונות בפיתולוגיה ובסבל האנושי; הניח כפי שהניח תחומי העצמה אחרים כמו: אושר, שמחה, שביעות רצון, או חשיבה חיובית. רק כ-7% מפרסומי התקופה הזו התייחסו לנושאים האלה. פריצת הדרך נעשתה עם ייסוד הפסיכולוגיה החיובית, ובמיוחד עם צאת ספרו של סניידר **פסיכולוגיה של התקווה** (1994). הוא פיתח

גוסטב קלימט, "תקווה", 1909

משמעות או פשר לחייו ולסבלו, גם במצבי האימה של מחנות הריכוז. "הריני מעז לומר", הוא כותב (שם, 126), "כי אין לך דבר בעולם, שעשוי לעזור לאדם להתגבר אף על הגרוע מכול, כמו הידיעה שיש פשר לחייו... כמאמר ניטשה: 'מי שיש לו 'למה' שלמענו יחיה, יוכל לשאת כמעט כל 'איך'". והוא מעיד על עצמו, כי הצורך לחזור כתב יד של חיבורו הראשון, שהיה מוכן לפרסום והושחת ביומו הראשון באושוויץ, "עמד לי לגבור על סכנת התמוטטות" (שם, 127). יתר על כן, הוא מצטט מחקר צרפתי שמצא אכן שרוב הנשאלים הודו כי האדם זקוק למשהו שלמענו יחיה. אך מפליא, 61% הסכימו שיש משהו או משהו שלמענו הם מוכנים אף... למות (שם, 120). הוא מביא דוגמה של דתי שבבואו למחנה ניסה לעשות חוזה עם אלוהים, שלפיו ייסוריו ומותו יצילו את הנפש האהובה עליו ממיתת עיניו. כך לא מת לשוא.

המחקר הביו-כימי מגלה עוד מצפונות התקווה. גרופמן בספרו **אנטומיית התקווה** (2004) מציין כי היא משחררת אנדורפינים ושאר חומרים משככי כאבים. בסקרים שעשה בקרב חולי סרטן, נחשף התפקיד החשוב שמילאה התקווה בהתמודדותם עם המחלה והטיפולים הקשים. כמו כן, בניסויי המעניינים עם חולים, הוכח כוחן המפליא של הציפייה והאמונה המונחות באפקט הפלצבו הידוע. הקשר בין בריאות לבין אופטימיות הוכח לא אחת. כך לדוגמה, במחקר פני משנות התשעים שבו בדקו מעל אלפיים בני 42-60 נמצא כי לאחר נטול גורמי סיכון, סיכוייהם של הפסימיסטים למות מוקדם יותר יחסית, גבוה פי שניים! עמידותם במצבי לחץ ומשבר סביר שנהא נמוכה, כפי שפראנקל העיד בספרו. מחקרי שואה אחרים הצביעו גם על הבדל מגדרי ביכולת זו. ואכן, בראיונות שערכה הסוציולוגית נחמה טק (2013), עם ניצולי שואה, נמצא שהגברים היו חזקים מבחינה פיזית, אך הנשים בלטו בחוסן הנפשי, והתמודדו טוב יותר עם רעב, כאב ואבדן. האם הנשים אופטימיות יותר? האם התקווה הנשית חזקה ואפקטיבית יותר? ההשערות לכך ייבחנו בהמשך.

קווים אחדים לדמות האנושות לאחרונה...

אין ספק שהאנושות המיסורת כפי שניבטה במלחמה ובשואה, הייתה זקוקה לשפע של תקווה ונחמה. אולם גם היום, אף על פי שמצב האנושות אינו אנוש, בהחלט יש בו כדי לעורר דאגה. שני סקרים שפורסמו לאחרונה - דירוג הסבל ודירוג האושר, יכולים להאיר יחד את מצבה החברתי-נפשי של האנושות. בסקר הראשון, של מכון גאלופ האמריקאי 2012, נבדק מצב הרווחה הכלכלית בקרב אזרחי 143 מדינות (שבו נתבקשו לדרג שביעות רצון נוכחית וראיית עתידם), נמצא כי שבע עשרה מדינות מפותחות/מתפתחות דורגו כמשגשגות עם דרגת סבל נמוכה. אולם השאר דורגו כנאבקים או סובלים, עם דרגת סבל של 24%-39%. הרגשת שגשוג נקשרה לרמת שכר, השכלה, עבודה ומצב תחלואה. דאגות הנאבקים קשורות בעיקר לבריאות ולנסף, ואילו הסבל קשור בחסר קריטי של מזון ומחסה (קרטר, 1994). השני, דוח האו"ם 2013, שבדק את הרווחה האישית (well being), השלים את התמונה והראה כי בתשעים המדינות הראשונות העידו על רמת אושר של 6-8 ואילו השאר - בדירוג נמוך בין 3-5. כותבי הדוח מסכמים שרווחה כלכלית חיונית לאושר, אך לאחר שאמות המידה הכלכליות הושגו, האושר תלוי יותר ביחסי אנוש. לכן מדיניות לאומית צריכה לדאוג לתעסוקה באיכות גבוהה, לקהילה מגובשת עם כבוד ואמון ותמיכה בחיי משפחה, לבריאות משופרת וחיון ראוי לכולם. למעשה כל אותם תחומים שנשים מקדמות בהיותן במרכזי החלטות.

אולם, לחידוד התמונה, חשוב להעיר כי בין המדינות שמדדי האושר בהן נמוכים מצויות סין והודו עם אוכלוסייה של יותר משני מיליארד איש. כן נמצא כי רמת ההכנסה במדינות העשירות ביותר גבוהה פי ארבעים מזו שבעניות ביותר, עם פער של עשרים ושמונה שנים בתוחלת החיים. למעשה, ניכר כי העושר העולמי מרוכז במידה רבה בידי מבחר מדינות, מספר קונצרנים ואצל מיליונרים בודדים. בנוסף לפערי כלכלה אלה, כל נשכח את איום הגרעין, את הסכסוכים האזוריים, התפוצצות אוכלוסין ושאר תחלואי האנושות.

האם זה העולם שהועיד לנו אלוהים? לייבניץ, האופטימיסט המושבע, ניסה בספרו **צידוק האל** (1710) להוכיח שעולמו הוא הטוב שבעולמות האפשריים. בהיותו מאמין אדוק הוא ייחס לאל יכולת, ידע וטוב אינסופיים, מושלמים. הוא אינו מתכחש לקיום הרוע, אך מבחין בין רוע מטאפיזי בלתי נמנע לרוע מוסרי, שזה האחרון נתון לאחריותו של האדם. יריבו הפסימיסט הבולט שופנהאואר, ניסה לסתור ולהוכיח, כי עולמו הוא הגרוע ביותר האפשרי. כל שינוי באיזון העדין שלו עלול להרסו. עמדה זו נבעה בעיקר מאחד מיסודות תורתו - הרצון: העולם מונע על ידי יצרי מין ותוקפנות, ומאי-שביעות רצון מתמדת, ולכן נידון לחיפוש תמידי אחר סיפוק ולמאבק בין רצונות. יש התולים את תפיסתו בסבלות חייו שהסתיימו בבדידות אנושית לא-מזוהרת. אך גם פרויד פסימי, רואה את החברה כ"תרבות בלא נחת", שכן קיומו נתון למתקפה מתמדת מצד כוחות פנים-נפשיים מחד ומאידך - הטבע והחברה ככוחות חוץ.

תיקון עולם - איך ניתן לתקן עולם שכזה? "בראשית ברא אלוהים", מצטט ר' אייגר, ומוסיף: "הקב"ה ברא רק את הראשית ואת השאר השאיר לאדם". ואכן, אם נברא העולם בשבעה ימים וטעון תיקון, כל שכן האדם שנברא ביום אחד, ובייחוד לאחר שבוע מפרך, כדבר אחד הסופרים הבדחנים. אז כיצד? ניטשה למשל, שראה את חוזה הנכאה של שופנהאואר כמזבילה רק לשקיעה בדכדוך, מצא בפסימיות של יוון הקדומה, כפי שהתבטאה בטרגדיות שלהם, דווקא דרך להתעלות, יצירה ושינוי. ואכן, ניסיונות ומהפכות רבים נעשו לתיקון עולם: חלקן פוליטיות, אידאולוגיות או חברתיות, כמו זו הפמיניסטית. קדמו לה רעיונותיהם של חסו, מיל (כותב המסה **שיעבוד האישה**, 1869) ואחרים, שראו באמצעי ציפה לנשים שלב חיוני למימוש חברה ליברלית מתקדמת. הפמיניזם מיוחס דווקא לגבר, לאחד מאבות הסוציאליזם האוטופי, פורייה, יליד 1837, שקרא לשחרור האישה וחלם על ייסוד קומונות בנוסח הקיבוץ, עם שוויון זכויות, קניין, עבודה וחיון שיתופיים - כמודל לתיקון החברה ותרבותה. אך הדרך לכך עדיין ארוכה.

על כוח הנשיות והיחס אליה

היחס לאישה ולנשיות, שלא כמו היחס לגבר, היה לאורך ההיסטוריה די מתעתע והפכפך. עם זאת, ניכר, כי בפוליטיקה הקדום שימשו הנשים כאלות חיוניות, משחרת תקווה. כמו תריסר האלות ביוון מאלות האדמה, התבואה והשפע ועד אלות האהבה, הבית והמשפחה, וכן גם מקבילותיהן ברומי. כך היה גם במצרים על אלפיים אליליה וכן בכנען. רק מעטות שימשו כאלות שליליות, כמו הקנאה, או בעלות ציבון גברי יותר, כמו הצייד והמלחמה. יתר על כן, ניתן למצוא נשים שעמדו בראש הסולם האילילי, כמו סואיקו, אלת השמש היפנית, השליטה הבלעדית שנודעה גם בכיבושה. או מות, אשתו של אמון האל הראשי שהייתה חלק מהשלישייה האלוהית השלטת במצרים הקדומה (יחד עם בנם). אך המיזוגייה, למשל, מקורה ביוונית והפולקלור היפני בניגוד לנאמר לעיל, אף הוא עשיר בסיפורים על אישה שהיא גם חיה כמו אישה-נחש. גם בימינו נתפסת האישה שם, כמקומות אחרים, באופן דו-משמעי: היא יפה, נעימה, אך גם מפחידה ומאיימת.

נראה כי הדתות המונותאיסטיות כמו גזרו עליה את היחס הזה, האמביוולנטי: מהידור, כבוד וסגידה ליופייה ולחיוניותה, ועד להבדיל מיזוגייה, פחד, רתיעה, הדרתה והאשמתה. ואכן, מבראשית נתפסה, כמי שפיתתה את הגבר והייתה הגורם המרכזי לגיחוש ולצרות (כמקבילתה פנדורה). עם זאת, לאורך המקרא כולו לא נפקד מקומן החשוב של האימהות, ושאר נשים; בנוסף אמרו חז"ל מחד, "כיוון שנבראה חוזה - נברא שטן עמה", ומאידך, "כל אדם שאין לו אישה - אינו אדם". המשיכה לזוג הנצרות שחכמיה ראו באישה יצור רכוכי ונחות, או כמי שעשתה קנוניה עם השטן - קנוניה שאמורה להדיח את הגבר לתרבות רעה, ולהרחיקו מהאמונה באל. מכאן, הדרך לדמונולוגיה הנשית וצידי מכשפות שפרחו בימי הביניים ולאחריהם, הייתה קצרה. אולם במקביל נתקדשה מרים ונשים אחרות (קונדראו, 1973).

כוחן של נשים - היחס הדו-ערכי שטשטש במידה רבה את התכונות הנשיות הנעלות. כי בעוד שהתייחסו לאישה כיצור חלוש, למעשה היא הייתה

לרוב המין האיתן והיציב, שלקח על עצמו את מרבית האחריות האנושית, כשהגבר לעתים כמו עוזר כנגדה. והנה ראייה מסוימת, מטבעה חותרת האישה לחרות לבחור לכה ובד בבד לדאוג לאב מפרנס שיסייע בגידול הצאצא - גם אם זה אינו אותו הגבר. נשים בממוצע רגישות יותר, חושיהן מיוחדים יותר, הן קולטות יותר בתחום הרגשי והבין-אישי, מתחשבות יותר בזולת עם יכולת אמפתית ואינטואיציה גבוהות יותר. ואכן ראוי לציין, למשל, כי **העץ הנדיב** נכתב במקורו (Silverstein, 1964) בלשון נקבה ולא בלשון ניטרלית: "Once there was a tree... and she loved a little boy". נשים וגברים מתנהלים עם בעיותיהם בצורה שונה (גריי, 1994): בעוד שהגבר (המכונה "ממאדים") נוטה להסתגר עם הבעיה ומנסה לפתרה, האישה ("מנוגה"), לא מתמקדת בפתרון הבעיה דווקא, אלא נוטה לדבר ולשתף אחרים. בעתות משבר או אי פיתרון, הגבר נוטה לאמץ פעולות הסחה (משתיקה אולי ועד שתייה). בעוד היא מלכנת ומחצינה, וכך אינה חשה עוד שבעיותיה מכריעות אותה (שם, 41).

גברים לא תמיד ידעו להעריך זאת, אך יחד עם שלטונם המתמשך, היו לא מעטים שסגרו ונלחמו למען, כמו אלה מהנאורות הצרפתית שהחזרו לעיל אך קדם להם אפלטון, שביטא בדיאלוג "טימיאוס" את התפיסה היוונית הקדומה שעשתה הקבלה בין הטבע לאישה - הטבע נתפס כאם מזינה שיש להוקירה ולכבדה. זאת ועוד, הוא קרא לשוויון בין המינים, שלדעתו יכולים לעסוק באותם עיסוקים. הדמיון ביניהם רב מן השוני. והיו כמובן גם נשים משכמן ומעלה, שחותרות נבלע ברגיל בהמונה הגברית, אך ראויות לאזכור: נשים כמו טרטולה מסאלרנו, בת המאה האחת עשרה, הפאה ומרצה לנשים בעיקר (הגברות של סאלרנו), היכולה להיחשב כמבשרת הפמיניזם והגישה השוויונית. לדעתה, האישה והגבר משלימים זה את זה, באשר אין אחד מהם מושלם כשלעצמו. או המשכילה והסופרת הצרפתייה הראשונה, דה-פיזאן. טיעוניה לשוויון זכויות ביצירת המשל שלה **ספר עיר הגבירות** (1405) היו די חדשניים אז, בהדגישה שנשים כגברים יצורים שלמים הן וכלל לא מוגבלים. המשך במניפסט הפמיניסטי הראשון: הצהרת זכויות האישה (1792) של דה-גוז', הוגה ושחקנית, שהושפעה מרוסו, והוצאה להורג בפאריס ה"נאורה" (שרביט, 2013). כן יש לציין את הפמיניסטית היהודייה הראשונה ארנסטינה רז. פעילותה הנמצת יחד עם פעילות אחרות למען שוויון, צדק ודמוקרטיה לאורך שנים ולאורך של יבשות, לבטח נפחה תקווה בקרב נשים ורבים אחרים. ואכן, היא הביאה לפתיחת הכנס הפמיניסטי הראשון במדינת ניו יורק ב-1848, שקרא למתן זכות הצבעה. דרישה שהתמללה אמנם אך רק כעבור כשבעים שנה.

נשים בעתות משבר - אין פלא שהיו נשים כאלה גם בשעות משבר. דוגמה ומופת לכך היא אנה פרנק שאינה מאבדת תקווה, ושומרת על אופטימיות וחיוניות, ולאחר שנתיים במחבוא היא עדיין כותבת לעצמה: "פלא גדול הוא שעוד לא התייאשתי מכל תקוותי - שכן לכאורה הן, ואין להגשימן. אף על פי כן דבקתי בהן, מפני שעל אף הכול עדני מאמינה, שיצר האדם טוב בלבו פנימה" (יומנה, 185). מפליא האופטימיזם הצרף, המפליג שלה, במיוחד לנוכח חשכת מצבה בעליית גג, בשנותיה האמורות להיות הפורחות ביותר. האם זה פרי אופייה, גילה, אהבת הנעורים שחוותה, או תפיסת עולם? תהא הסיבה אשר תהא, עדיין מפליא איך תלתה תקוותה באנושיות כשהאנושות סביבה הייתה מאיימת, אכזרית, מעוותת עד מוות. ואולי, יש להפוך ולומר, כי תקוותה של האנושות טמונה בנפשה, תהא תמימה ככל שתהא של נערה, של אישה צעירה שאינה מפסיקה לחלום על עתיד טוב. יש ודאי אין-ספור דוגמאות נוספות, אך די אם מזכיר את כוח התאקלמותן המהירה של מהגרות בארץ חדשה, בכל אופן בהשוואה ממוצעת לבעליהן.

דין

אל לנו להתעלם לגמרי משופנהאור זה הפסימי: האנושות נמצאת אולי יותר מתמיד בחוסר איזון אקולוגי מסוים פוליטי-כלכלי-חברתי, ולבטח היא אינה יכולה לוותר על כל זריקת תקווה. אך גם אם מנהיג (כמו אובמה) הוא "מי שיכול לסחור בתקווה", כמאמר נפוליון, תקוותו של עם, כתקוותו של אדם מוטב שתהא קבועה ובעיקר אוטונומית, פנימית. במחקר מעניין

שתיאר מחס (2008), מתברר להפתיע, שחולים שעברו ניתוח מעקפים, החלימו פחות מהרהיטב כשנאמר להם שמישהו נושא תפילה להחלמתם. הידיעה שגויס מתפלל-חוץ, נתפסה בעיניהם כעדות לחומרת מצבם והעצימה את חרדתם הראשונית. דוגמה לתקווה קבועה בלב אומה, הייתה האמונה בביאת המשיח, שהעניקה ליהודי הגולה לדורותיהם את היכולת לשרוד ברדיפות ובדיכוי. היא נסכה תקווה, טעם ומשמעות לחיים, במישור הלאומי והפרטי כאחד. אין ספק כי מציאת משמעות היא סם התקווה.

בהקשר זה נראה, כי לנשים ששרדו את השואה שראיינו על ידי טק, הייתה משמעות מגדרית מיוחדת לחייהן; תכלית מולדת שמטבע הדברים חלשה יותר אצל הגברים. זו אותה מחויבות היתר והצורך לדאוג לאחר ולטפל בו, שנסכו בהן תקווה וטעם לחייהן גם כשהם על חוט השערה, ומנעו במשהו "חוסר אונים נרכש" אפשרי. ואולי גם אין זה מפתיע שתוחלת חיי הנשים גבוהה בממוצע מזו הגברית. אמת, יש סיבות גנטיות, הורמונוליות וגם אורחות חייהן תורמים לכך. שכן, לפעוטות בנות, כמו לעוברי בנות, יש יתרון גנטי חיסוני, ובהמשך מוגנות הן יותר מפני מחלות שונות; גברים נדרשים לאיפוק ושליטה על רגשות ותלונות, בעוד נשים משתפות, כאמור, ומטפלות יותר בעצמן, כבאחרים. אך יחד עם זאת, נראה שתוחלתן גבוהה יותר, גם בזכות מעמדן ותפקידן כסבתות. גם אם הסבים היום נרתמים אף הם לטיפול בבכדים, הסבתות מקדמת דגא חשו צורך ומחויבות פנימית חזקה לסייע בהקמת הדור השלישי. אכן, מציאת משמעות ותכלית לחיים, היא נכס של תקווה. בנובלה "תשוקה לאושר" של ת' מאן מחזיק הגיבור מעמד, לתדהמת המספר, למחת בריאותו הלקויה, עד שהתברר כי תוחלתו לשאת את האובדן היא-היא ששמרה עליו. גם אנה בהתייחסה לפגישותיה עם פטר, כותבת: "כשאני עולה אל העלייה... לראות 'אותו'... שוב יש להם (לחיי) תכלית" (יומנה, 115). התכלית היא אכן גרעין התקווה.

מטרות לאנושות בראי נשי: נראה שגם על האנושות לאוורר את מטרות קיומה, ומוצע לה בראשונה למנוע סכסוכים ותחרות טרופה, או למצוא דרך מחוכמת לפתרונם. אסור שיהא זה בכוח הזרוע, המאפיין במידה רבה מודל שליטה גברי. שליטה חיצונית שכלית, שוחרת מיליטנטיות. אלא על פי מודל נשי יותר שהוא פנימי, בונה ומגן.

ואכן, במהלך ההיסטוריה אפשר לפגוש נשים שמשלו בכיפה בדרך של פיוס ופשרה. כך לדוגמה ולמפת היא שלומציון המלכה, ששלטה ביהודה החשמונאית שלפניה ולאחריה הייתה מסוסככת פנים וחוף, ותשע שנות שלטונה התאפיינו בשקט ושלווה יחסית. היא דאגה לתינוה, פתרה בעיות פנים קשות, ומנעה בחכמה איומי מלחמה. מלכה אחרת, מיוחדת במינה היא הלני, שסיפורה מרתק, אך לעניינו חשוב לציין כי בשבתה בארמונה ביחשלים היא סיפקה מזון ומחסה לעניי העיר. דוגמה אחרת היא לחן האפאצית, אחות לראש השבט, לחמת אמיצה אך בעיקר מנהיגה חכמה ומרפאה, שהצליחה למנוע הכחדת השבט והגיעה להסכם עם האמריקאים, שגברים לא השיגוהו. כיום יש לציין את מנהיגותה המוצלחת של מרקל, או מנהיגת האופוזיציה במיאנמר, סו-צ'י. כלת נובל לשלום 1991, שנאבקת נגד הדיקטטורה הצבאית בדרכי שלום. יש כמובן אין-ספור דוגמאות של שליטות שהיו בעצמן שביות במודל הגברי, ודי אם מזכיר את גולדה ותאצ'ר שלא מנעו מלחמות. כפי שיש דוגמאות הפוכות של שליטים שהשכילו להנהיג בדרכי ריסון וגישה שהבולטות שבהן, ללא ספק, הן מאבקו הפסיבי של גאנדי ומדיניות הפיוס של מנדלה תלמידו.

תכלית נוספת שניתן להציע לה לאנושות היא להשקיע יתר מאמץ בציווי הקדום "לעבדה ולשמרה"; לשמר ולשמור על הבית היחיד שניתן לה. ועידות רבות לשימור הסביבה מתקיימות חדשים לבקרים, אך הכול דיבורים. ואולם, דוגמה מאלפת ומעוררת תקווה היא, שוב, מדיניותה הירוקה של הקנצלרית מרקל, שסגרה באומץ החלטי את מרבית הכורים הגרעיניים לייצור חשמל, ועושה מאמצים להשיגו בדרכי ידידותיות לכלכלה ולסביבה. בהקשר זה ראוי לציין כי מספר הפעילות בארגוני סביבה, גבוהה מזה של הגברים, ולפני עשור, הוענק פרס הנובל לשלום לתאיי מקינה, "אם העצים" מקימת התנועה "חוגה ירוקה", שפעלה גם למען זכויות הנשים.

סיכום

התקווה היא אחת מיסודות החיים, וכפי שהראו חוקריה, היא הסמן החשוב ביותר לחיי בריאות ואושר, ולהצלחה רחב שטחי החיים, אולי יותר מערך עצמי, מודעות, או תשוקה: הסמן החשוב בכל מציאות ומצב, אף הקיצוני ביותר. בסרט **חומות של תקווה** (1994) אומר אחד מאסירי עולם הממתין להמתקת דין, לעמיתו החדש: "יאוש ישאיר אותך אסיר, תקווה תשחרר או תך".

במאמר נסקרו עבר והווה במצב האנושי והנשי, והותווה מבט לעתיד משופר יותר, במידה רבה אולי בזכות הנשים ובשיתופן. דרך ארוכה עברה האנושות ביחסה לנשיות מאז שנתפס המוות בצורת אישה בימי הביניים, ועד לציון של וואטס והמהפכה לשוויון בימינו: דרך ארוכה עבר הייצוג הנשי במוקדי החלטה, מאז דחתה, ג'ורג סאנד הצעת מועדון הנשים בפאריס להציג מועמדות לאסיפה הלאומית - בנימוק שלא תיטיב לשאת באחריות ציבורית בעודה תלויה משפטית ולכלית בגבר - עד לכהונתן של כמאה צירות שם כיום. עצמאיות ותורמות. אך על האנושות להמשיך להשתפר ולהתקדם בכיוון של שיתוף מגדרי רב-תחומי, נרחב יותר. מה שניתן אולי לקרוא לו "מסקיפמיניזם" (גבריות + פמיניזם). יכולתן של הנשים ומוכותן לחולל שינויים לכלל החברה, שהולכות וגוברות - ראוי שיבוא לידי ביטוי: מימי קדם דומה שלקחו על עצמן את האחריות על האנושות ובתכונותיהן, במידה רבה - גם על האנושיות. אך האחריות מוטב שתחלק כיום בין שני המינים, בכל תחום: מגלולות ועד גורלות. כשכל אחד מהם יתרום מסגולותיו הברוכות, תהא זו אולי תפילת התקווה לכולם יחדיו.

מקורות

- גריי, ג' (1994). **גברים ממאדים ונשים מנוגה**, תל אביב: הוצאת אור-עם.
וואטס, ג' פ. (2014). אוסף ציורי שמן www.oil-paintings.biz
מוחס, ב. (2008). **האמת של הרפואה המדעית**. ירושלים: הוצאת מאגנס.
פרנק, א. (1977). **יומנה של נערה**, תל אביב: הוצאת קרני.
פראנקל, ו. (2004). **האדם מחפש משמעות**, תל אביב: הוצאת דביר.
קאופמן, ס.ב. (2012). www.huffingtonpost.com. The will and the way of hope.
הערך "גוסטב קלימט" בתוך: אנציקלופדיית "yaan" www.yanet.co.il/yaan
קרטר, ק. (1993). צילום זוכה פרס פוליצר, ניו יורק טיימס.
קונדראו, ג. (1973). **מבוא לפסיכותרפיה**, תל אביב: הוצאת אחיאסף.
קרטר, ק. (1994). צילום http://en.wikipedia.org/wiki/Kevin_Carter
שרביט, ד. (עורך) (2013). **האדם המשתחרר: הנאורות והמהפכה הצרפתית - מבחר מקורות**, תל אביב: הוצאת כרמל, תרגמו: בק, ש. ולהב, א.
Silverstein, S. (1964). *The Giving Tree*. (New York: Harper & Row) U.S.A.

* מוקדש לאימהות הקוראות את התקווה בעיני בנותיהן, ושהיו לי - טל של השראה בתעוזתן, וגם לאבותיהן, כמובן.

השתפרות וצורך בשיפור - ואולם, אחוז הנשים בעמדות משפיעות בממשל, בחברה ובכלכלה נמוך עדיין יחסית לחלקו באוכלוסייה. אמנם מתחילת המילניום, על פי דוח אמנסטי האחרון, חלה עלייה הדרגתית בשיעור הנשים בעולם המכהנות כראשות ממשלה, כשרות וכחברות פרלמנט (50% ! 17% ו-20% בהתאמה). אך עדיין יש מדינות שבהן ייצוגן מזערי אם בכלל ויש בהן מדינות חשוכות, שמצב הנשים שם עלול להיות מופקר וקריטי ללא התערבות חיצונית (כמו הנערה מללה מפקיסטן). בתחום הכלכלי הצביעה, למשל, שדולת הנשים בישראל, 2013, על עלייה במספר הנשים בתפקידי ניהול משקי לכדי שלישי. אמנם מתחת למצופה, אך כיום הולכים ומשתנים תפקידי מגדר מסורתיים, וגדל חלקם של האבות בנטל המשפחתי, מה שמאפשר לנשים רבות לפתח קריירה. אין ספק כי אי השוויון טעון שיפור רב. לפי דוח המרכז "שוות" במכון ון-ליר, 2013, אמנם שופרו בארץ חלק מתחומי החיים שנבדקו, כמו השכלה על-תיכונית, אך אחרים נותרו בא-שוויון טיפוסים: כמו רמת הכנסה, שיעור העוני וכהונת נשים כשרות. באופן כללי, הנשים צריכות להעז יותר והגברים צריכים לפרגן, ולאפשר להן יותר ייצוג במרכזי החלטות. תחילה בשריון מקומות ואחר הן ישיגו עמדות מפתח בכוחות עצמן. כפי שקרה למניין הגבוה של חברות הפרלמנטים בסקנדינביה (40%). אך פרגון מתחייב גם מצד מעסיקות שונות לעתים להעדיף גברים (מה שמכונה "סינדרום מלכת הדבורים"), "כדי שלא יעברו את שעברתי אני", כתירוצה של אחת מהן. מכל מקום, נשים נוטות לקדם נושאי חינוך, בריאות ורווחה, שלהן ועל החברה בכללותה. נושאים שחשיבותם לאזרח היא מרכזית, כפי שראינו לעיל. אך גם בענייני שלום וביטחון ארצי ואף עולמי, תרומתן תניב פרי אם תינתן להן שם דריסת רגל רחבה יותר, בהתאם להחלטת א"ם מיוחדת (1325, משנת 2000).

הצעות והמלצות

נראה כי אפשר לתלות תקוות אלו בחינוך המגדרי, שיש להחילו מקטנות, בהתאם לגיל ולתכנים. דה-בובאר אמרה, שגברים מתנצלים על חולשותיהם ונשים על עצמותיהן. אך אם כל מין יקבל בשלמות את הצד השני - על האנימה והאנימוס שלו - לא אלה ולא אלה יצטרכו לה להתנצלות. רכות לב נשית לא בהכרח מעידה על חולשה ומצ'אזים אינו מעיד על עצמה. מודעות תסייע ללא ספק. כך למשל, לדברי המטפלת ד"ר פרוורד, פנו גברים לטיפול לאחר שקראו את ספרה **גברים השונאים נשים ונשים האוהבות אותם** (2006), כיוון שהתוודעו לכעייטם המיוזגנית והבינו שבדרך מעוותת זו הם שולטים עליה. ואולי יש לעבור מחשיבה דואלית של גברים-נשים לחשיבה כוללת, הומנית, ולהניח את הפמיניזם במקומו. אמנם תנועה זו השיגה הישגים כבירים, אך הייתה סקטוריאלית במהותה, בעוד שהבעיות הן כלל חברתיות, והגברים חייבים להירתם לפתרון. ובנושא ממשל, ניתן להציע, אם יורשה, מושג חדש "מנדלהאזים". שפירושו, מדיניות של פיוס, בין אם מוביל אותה גבר או אישה, ורצוי כמובן באחריות הדדית. "אנו חייבים לפעול בהרמוניה כדי להשיג את מטרתנו", הכריזה סו-צ'י כששחררה ממעצר הבית, מול קהל מעריצים מדוכא אך חדור תקווה.

חשוב שהתקווה תתאים למציאות, כדי שלא תהפך לתקוות שווא או לייאוש "זליגמני", אף שמפתיע תמיד כוחה של תקווה מעורפלת הנושקת לאמונה, כמו במשיח, למשל. ומה קורה לתקווה מוגשמת? מה קורה לאחריה? היא יכולה לסלול את המוטיבציה לתקוות נוספות, ולהביא לשלמות נפש. גיבור הנובלה "התשוקה לאושר" נפטר אמנם לאחר ליל הכלולות החלומי, אך ניכר כי התקווה שהחזיקתהו בחיים - אולי היא זו גם שהניחה אותו בשלום על משכבו. ואולי, בכלל מוטב שנהיה... ריאל-אופטימיסטים? מושג שיכול לכלול הכול! אף אותו פסימיזם זעיר, שעשוי להתבדות לפתע פתאום בכוח עליון מחר, כלשהו. על כל פנים, לענייננו, השאיפה להשיג תרומה וייצוג נשי הולמים לטובת האנושות כולה, היא לא חלום של תקוות שווא.